

Војвођанско питање (I - 2005)

Одломци из књиге *Војвођанско питање*, НСПМ, 2005.

Издавајући тек делић онога што је речено на округлом столу о војвођанском питању, одржаном у октобру 2004. године у Зрењанину, желимо да вам представимо неколико парадигматичних гледишта и пренесемо нешто од типова аргументације коришћене на том скупу. Доносимо одломке појединих реферата, уз напомену да књига *Војвођанско питање* у издању НСПМ садржи и неколико ауторских текстова посвећених овом проблему који нису прочитани у Зрењанину, али се сасвим уклапају у намеру приређивача да се предмет ове дискусије осветли са различитих стручних и политичких позиција. Ови одломци не могу представити књигу, али могу заинтриговати читаоца, ако ни због чега другог, а оно стога што је у њима могуће уочити да се говорници различитих политичких опредељења погдегде слажу у дијагностиковању војвођанског питања као нечега што све више постаје судбинско државно питање у рукама страног чиниоца, али томе придају различит вредносни предзнак. Они ће се такође сложити да воља народа у Војводини, изражена на демократским изборима, не иде и да неће ни ићи у прилог аутономистичким тенденцијама, и опет изнети различите вредносне судове о тој неспорној чињеници.

Јован Комшић

(...) Шта је данас Војводина? Октобра 2004. године ја сам поставио две дилеме. Да ли је реч о коначно упокојеној швајци на истоку Европе о којој је говорио Васа Стајић, трагајући за либералнодемократским институционалним моделом хармонизације разлика и за искуствима стабилног, демократског, развијеног света? Да ли је ова швајца упокојена коначном победом принципа националне државе из деветнаестог века која је на просторима средње и источне Европе увек имала задатак да гради нацију у стилу цуиус регио еиус религио (чија је власт, његова је религија, чија је власт, његова је интерпретација нације). Референце таквог ракурса наћи ћемо свуда, од теоријских текстова до штампе, која њима врви. Читали сте све ове високотиражне новине у којима се ове тезе нашироко репродукују, свдећи Војводину на српско, а не на мађарско питање. Да ли Војводина може бити само српско, искључиво српско питање, или је Војводина и српско, и мађарско, и словачко, и русинско, и хрватско, и буњевачко питање и питање свих грађана који имају потребу за плуралним идентитетом, за вишеструким идентитетима, и као чланови тзв. етничких, наслеђених племенских заједница, и као грађани који хоће да имају своја индивидуална права без обзира на своју културну и

идентитетску припадност? Или можда други модел одговора Војводини као аутономној европској регији – да буде мост Србије ка Европи, а то значи Европи нација, што није безначајно. То је тај општи епохални тренд који и те како утиче на калкулаторике интереса и наших партијских предузећа, колико год се она отимала том тренду – Европа нација, Европа грађана, Европа регија, Европа мањина и Војводина чији је бољи део традиције заснован на принципима либералне демократије, тржишне утакмице, поделе и равнотеже моћи – не само на хоризонталном нивоу између извршне, законодавне и судске власти унутар централне архитектонике власти него и на нивоу вертикалне поделе моћи и адекватне територијалне организације власти – те на супсидијарности, мирољубивом такмичењу за власт, толеранцији, отвореним границама, слободи протока робе, људи, идеја, информација, заштити мањина и равноправности, етнокултурној правди плуралних идентитета, и све то посредством регионалне и локалне аутономије, пропорционалности, споразумевања и сарадње кључних политичких актера (...)

Небојша Попов

(...) Неколико стотина година Војводина је у привредном и културном погледу европска регија, и у оквиру Аустрије и у оквиру Аустроугарске. Она никад није била независна држава, али се развијала. У европском процесу повезивања имала је статус у перспективи просперитетне регије која би, нарочито кад је посреди пољопривреда, снабдевала добар део Европе. Зато су спровођени обимни радови мелиорације, изграђивани су канали, омогућавано наводњавање много пре изградње канала Дунав–Тиса– Дунав, и то је спадало у ту идеју.

Дакле, постоји Војводина као европска регија у привредном и културном погледу, што има свој социјални, па чак и етнички аспект, насупрот чему стоје разни покушаји да се она стави у неки ужи оквир Краљевине Југославије, СФРЈ, СРЈ, или пак размишљање о томе да буде суверена држава – ни то није искључено.

И сада долазимо до овог главног проблема, не сада више приступа, него главног проблема: где смо ми данас, ми у Војводини? Из излагања Комшића и Боарова, и по ономе што знамо, ми смо, ако већ помињемо реч транзиција, доживели транзицију у негативном смеру – удаљавање од Европе, од тржишне привреде, парламентаризма, лаичке културе, толеранције. Ишли смо у супротном смеру. Наиме, једноставно речено, разорена је не само СФРЈ као држава него је држава разорена као таква. Тамо где се може некажњено убијати, расељавати, красти и пљачкати, тамо више нема државе (...)

Мислим да је веома важно имати у виду не само шта су урадили него како су заустављени у убијању и расељавању (Мило шевић и његови, н. п) . Нису се сами зауставили. Ратови овде нису заустављени ни победом ни поразом било које стране, нити консензусом сукобљених страна, него војном силом страних организација. То је врло важно због тога што се онда може говорити о томе да жаришта врло опасних сукоба нису угашена. Ја сам далеко од било каквих катастрофичних визија да се рат у оном облику може поновити, али важно је да жаришта нису угашена (...)

Влада Илић

(...) Најзначајнији чинилац се неће срести у овој расправи. То је, по свему што се зна, спољнополитички чинилац, јер је аутономија Војводине пре свега спољнополитичко питање. У бити, ми у Војводини немамо експерте за тако нешто и не замерам организатору на томе што није пробао да нађе некога ко не постоји (...)

Војводину смо направили ми комунисти. Пре тога је она егзистирала под наднационалном апсолутистичком влашћу, када је заиста постојала поприлична изједначеност права појединих етникума, с тим што су својеврсну предност имали Срби и Немци, на рачун већинских Румуна, Мађара, Словака и осталих. То је било, иначе, време привредног просперитета, о чему је доста писао колега Боаров. Ми комунисти направили смо аутономију Војводине и она је постојала док смо ми били на власти. Оног момента када су неки од нас, као Милошевић, увели вишепартизам и почели транзицију, аутономија Војводине је престала да постоји као реалитет, претворила се у привид. Када је прошло то раздобље у којем је отпочела дегенирисана транзиција, ми смо, после 5. октобра, добили неку фиртајл аутономију Војводине, аутономију Војводине као фарсу (...)

Демократија, како је замишљам у Војводини од када је уведен вишепартизам, има непрестано наглашен конзервативни, псеудофеудални, комунитаристички аспект и резултат је договора етничких елита и етничких заједница, од првог Депосовог плана Коштунице, Чавошког и Радоша Љушића из 1992. године, када су контактирали са Андрашом Агоштоном, па до дана данашњег. Демократија у ономе сад већ помало борнираном, схоластицизираном, класичном индивидуалистичком либералном смислу овде никада није имала подршку. Ја се бојим да је максимално могућа мера аутономије Војводине она мера која проистиче из споја два најодлучнија момента. Један је спољни интерес, интерес спољног чиниоца – ми смо девестирана, заостала, опустошена земља, и спољни чинилац је пресудан у унутрашњој политици и унутрашњој привреди – и други моменат је ауторитарност.

Ауторитарна Војводина може бити у знатно већој мери аутономна него што је случај са демократском Војводином.

Ђорђе Вукадиновић

(...) Колега Илић је у свом излагању изнео две занимљиве тезе и успут се изјаснио као аутономиста који жали што ствари стоје како стоје. Рекао је да је аутономија Војводине један комунистички производ и да је она немогућа под чисто демократским претпоставкама. Ја нисам аутономаш као господин Илић, бар не у том смислу, али мислим да је он мало претерао. Дакле, не мислим да се питање и ствар аутономије могу свести само на комунистичку ујдурму, нити мислим да је она баш у апсолутном нескладу са демократским принципима. То је та врста, како бих рекао, интересантног и интригантног теоријског радикализма, која, међутим, не доприноси и не помаже да озбиљно сагледамо проблем аутономије без обзира на своје личне симпатије и антипатије. Можда је он баш због тога што је толико склон тој идеји резигнирано констатовао ове две ствари. Дакле, наглашавам, аутономија није само комунистички изум – иако, с једне стране, нема сумње да је за време српског односно југословенског комунизма та идеја највише изцигљала и исто тако, с друге стране, нема сумње да она не функционише најбоље са актуелним демократским премисама. Али оно што ми смета не само у Илићевом излагању, него начелно у оваквим дискусијама, и за шта мислим да је вредно пропитивања, то је једна синтагма која му се готово омакла: **највиши могући степен аутономије**

максимално могући степен аутономије

. Са том ствари се барата као да је саморазумљиво да је максимални степен аутономије аутоматски најоптималнији и најпожељнији степен аутономије. У другом кораку се неоправдано поистовећују регионализација и аутономија, и то максимално могућа. Разуме се, регионализацију треба поздравити као прогресивну, модернизацијску, цивилизацијску вредност – ма шта те речи значиле – али се она не може аутоматски изједначити са највећом могућом аутономијом Војводине (...)

Наравно, под оптималним и идеалним условима боље је да је власт некако ближа, боље је да је она подељена, све то није спорно. Али то још увек није аргумент за највећу могућу аутономију, поготово не за ову врсту државотворне или државолике форме каква је постојала и каква се нуди у неким предлозима устава. Е, дакле, да ли треба тежити максимално могућем или оптималном степену аутономије? Ја мислим да треба тежити овом другом. Највећа могућа аутономија може да буде и држава (...)

Слажем се, наравно, са овде проказаним ставом да је та државолика форма аутономије Војводине у великој мери допринела радикализацији политичке ситуације у Србији и почетком деведесетих и после 2000. године. Придружујем свој став тој листи инкриминисаних теза, али бих додао нешто што мислим да ми колеге неће оспорити: да је и ова, условно речено, малигна форма аутономаштва, које више није аутономаштво него има директне државотворне и сепаратистичке импликације у неким политичким програмима, директна последица такође накарадне и малигне форме унитаризације Србије, то јест статуса Војводине за време Милошевића. Дакле, правде ради, морамо констатовати да ту постоји једна клацкалица, односно једно клатно. Оно је ишло од једне, вероватно проблематичне, пребрзе и контрапродуктивне форме, где је дошло до претварања Војводине у неку квазидржаву, што је поздравлио само један врло танак слој тадашње интелектуалне и политичке елите у Војводини, да би онда уследила накарадна унитаризација, која је заправо за парадоксалне последице имала то да је први пут у Војводини аутономаштво постало озбиљан, социјално опипљив феномен. (...)

Како је могућа та клацкалица, како је могуће то клизање из једне у другу крајност? Пре свега због тога што Србија није држава. Проблем аутономије у Војводини је у ствари проблем државе Србије. И ови неспоразуми око појма аутономије настају у сукобу овог радикално екстремног аутономаштва које у неким својим најоштријим облицима прелази свој појам и више није аутономаштво него постаје залагање прво за федерализацију, па за конфедерализације Србије, и ове друге тенденције, која се периодично изражава у склоности да се укине и једном заувек заврши са том аутономашком причом јер она наводно прети интересима и опстанку државе Србије. Те тенденције, које су врло различите и само у једној тачки сличне – нећу да их нивелишем – заправо су последица тога што Србија није држава, што ни у територијалном ни у концептуалном смислу није рашчишћено шта је држава Србија. И стога заиста, у таквом стању, да не говоримо о геополитичком окружењу, и умерени, разумни, аргументовани захтеви за аутономију заиста могу подстицати ове страхове да је ту и држава у опасности. Држава јесте у опасности не само због тих мање или више радикалних аутономистичких тенденција и захтева, већ због тога што, дакле, Србија није држава. Ако успемо да конституишемо Србију као државу – а на том трагу је ова прича о уставу који неће бити плод компромиса него консензуса – онда ће можда унутар тог концепта и дилема где и која мера разумне аутономије за Војводину треба да постоји вероватно наћи своје разрешење и неће изазивати ове контроверзе које изазива.

Слободан Антонић

Ја ћу да (...) говорим о реферату колеге Комшића. Придружујем се похвалама које је

Влада Илић изрекао том реферату. (...) Међутим, ја имам проблем са целином тог реферата. Имам проблем што не бих могао иза њега да станем, а да не дам некакве допуне. Ја чак мислим да би се колега Комшић сложио са тим допунама, али сама чињеница да се оне стално прескачу или по инерцији прећуткују мени је довољно симптоматична. Ево о чему се ради. На нивоу саме језичке анализе, ако бисте сад преслушали траку и усредсредили се на склопове у којима се јављају поједини термини, рецимо "Србија", "српски", "Београд", "београдски", видели бисте да су то углавном негативни склопови. Уз те именице, односно придеве, углавном иду речи "ауторитатизам", "национализам" и наравно "Слободан Милошевић".

Ако погледате у којим склоповима се налазе речи "Војводина", "војвођански", "Нови Сад", "новосадски" и тако даље, онда ћете видети да су ту речи као што су "мултикултурализам", "проевропска" или "европска регија" и остали позитивни термини. Недавно сам прочитао књигу једног истакнутог новосадског интелектуалца, на преко 400 страна. Не бих помињао његово име јер није овде присутан. У тој књизи се речи као што су "Србија", "српски", "Београд", "београдски" помињу преко 300 пута, искључиво у негативном или евентуално неутралном контексту, али се зато речи "Будимпешта", "Мађарска", "Војводина", "Нови Сад" јављају по правилу у позитивном или евентуално неутралном контексту. Постоји један изузетак када је у питању придев "српски", а то је када он описује свој повратак из Будимпеште и каже да су у возу биле две лепе младе српске девојке. Дакле, то је позитивно. И онда каже да су оне рекле једну паметну ствар, а то је да је Србија, парафразирам, једна грозна земља и да једва чекају да се иселе одавде (...)

Оно што бих ја овде волео да чујем од наших колега који су много ближе дешавањима у Војводини јесте то како они виде стварне демократске капацитете овдашње политичке, и не само политичке, већ и друштвене и економске елите. Волео бих да проверим свој утисак о томе. И то не због тога да бих рекао овако: демократски капацитети војвођанске елите су мали, зато Војводина не треба да има аутономију. Не због тога. Мени се чини да сам неколико пута написао: пливање се најбоље учи у води, демократија се најбоље учи у демократским процесима и институцијама. Мора постојати одређени оквир да би се нека елита научила демократији. Када је у питању демократска инсуфицијенција, мислим да је проблем у Војводини једнак оном проблему који имамо у Београду и у Србији, ако у неким аспектима није и већи. Зашто? Па због тога што ми се чини да је окружење политичке елите – мислим на ону инфраструктуру која заправо омогућава да демократија буде испуњена садржајем, а пре свега на медијску и академску елиту – премало критично према сопственој политичкој елити. Ја бих желео да проверим тај податак, ту моју оцену (...)

Јован Комшић

(...) Ја ипак немам проблем с тим о чему је говорио Антонић. Нисам ни размишљао о томе. Почео сам анализу општим трендовима, спрегама финансијера, политичара и новинара, говорећи да су то трендови и Србије и Војводине као интегралног дела Србије. Реч је о свим елементима криминалне узурпације власти, на које нису биле имуне ни нове гарнитуре ДОС-а. Ту су постојала политичка прегруписавања, ДОС је отворио простор за морализацију политике, па су уследиле и реакције грађана, али је повећан и степен социјалнодемагошке реакције оних, чинило се, превладаних артерија бившег режима у лику СРС и СПС. Ја сам мислио да је то довољно напоменути. Поред тога, на два места, када је реч о Војводини, поменуо сам да је она, између 1990. и 2000. године, била у позицији ратне коморе, и да је била авангарда у екстремној деструкцији демократског бића и Србије и СРЈ (...)

Јово Бакић

(...) Боаров каже у тексту: "Није само Војводина радикалска. И други делови су." Извините, ја ћу сада навести податке, који се могу наћи на ЦЕСИД-овом сајту, о томе колико је ко гласова добио на изборима, па да упоредимо. У првом кругу председничких избора у Београду Драгољуб Мићуновић је добио 43,8 одсто, а у Војводини 40,8 одсто. Тома Николић је у Београду добио 41,5, а у Војводини 46,4 одсто. У Војводини је Тома Николић победио за целих шест процената разлике, а у Београду је изгубио за два одсто разлике. Дакле, то не може бити исто ни под којим условима.

Друго, избори на којима су се сучелили Тадић и Николић. У Београду, Тадић је добио 31,7 одсто у првом кругу, Николић је добио 26,3 одсто. У Војводини је Тадић добио 32,4 одсто, Николић 32,7 одсто. Дакле, у Београду је Тадић победио Николића за више од пет процената разлике, а у Војводини је Николић једва добио Тадића са 0,3 одсто гласова више у првом кругу. То су јасне ствари. У другом кругу, сад говорим по сећању, немам тај податак, у Београду је Тадић добио Тому Николића резултатом 60:40 одсто. Најгори резултат био је у Војводини. Неких 52:48 или тако нешто. Па је ли то исто? Кад кажем најгори резултат, мислим са становишта Србије. Најгори за ову земљу и за овај народ, то је моје мишљење, можемо да се не сложимо око тога.

На локалним изборима се исто догодило, премда је у Београду разлика била тесна, свега два одсто у корист Богдановића, и то је било велико изненађење. Мислим да се ради о слабој излазности, и верујем такође да је нетелевизичност" Ненада Богдановића једноставно ишла на руку радикалском, политички врло искусном кандидату.

Дакле, с те стране, ако се пореде централна Србија и Војводина, у централној Србији радикали су доживели крах. Ту су социјалисти тукли радикале јер они се боре за исто бирачко тело, оне слабије образоване, и ту су социјалисти освојили добар број општина, мислим 19, у збиру са групама грађана које су заправо њихове. Са друге стране, радикали су нешто слабији. Према томе, ми имамо радикализам као специфично војвођански проблем, а преко Војводине и србијански проблем. И то је оно што мене плаши као човека који радикале сматра врло опасном десном екстремистичком струјом. Не волим Чанка, али радије ћу њега да гледам (...)

Милош Кнежевић

Све време се пласира психологија политике као кључна за разумевање теме. Психологизирање политике, бескрајно помињање политичких мртваца Милошевића, краља Александра, Пашића, не води никуд, а још је опасније ако се теоријски дискурс пласира заједно са партијским дискурсом. Ви имате идеолошки дискурс. Пледирам да се просто теоријски вратимо на неки ниво разумевања феномена аутономије Војводине, а не да ствари посматрамо на начин партијске социологије, електоралне географије и тога где је ко победио. Смарали су нас шест месеци с тим. И та радикалофобија и прича о Милошевићу који је већ три године у Хагу и остаће тамо ништа не решава, људи. Просто, већ је досадно и глупо. Имали смо четири године владавине ДОС-а, сад имамо неку неодосовску ситуацију. Ствари се мењају.

Владимир Илић

(...) Ја ћу да говорим о односу Војводине и Србије, о томе да ли је максимирање аутономије Војводине слабљење Србије. Мислим да јесте и да треба и да буде слабљење Србије. Антонић је рекао да се у говору људи са ове стране Саве појмови "Србија" и "српски" махом користе са негативним предзнаком. Пре бих рекао да се користе као страни појмови. Да се разумемо. Војводина је део Републике Србије. Војводина није Србија. Војводина није део Србије. Ја потичем из србијанске фамилије и сви су моји преци шест поколења уназад из Србије, што се у неком србијанском културрасизму сматра цветом цвета српства. Ми смо Србију увек видели од Ристовца до Београда. Кад смо прешли у Војводину, говорили смо о лалама и о нама. Како је писао деда Мире Марковић, отац Моме и Драже, Милорад Марковић у ратним дневницима: "Како сам срећан што сам тог и тог октобра 1918. ступио код Ристовца на своје српско земљиште". Није му Битољ био српско земљиште, нити Прешево. Ово није Србија. Ово је

Република Србија, али ово је Војводина у Републици Србији (...)

Милош Кнежевић

(...) Шта би значило то ако аутономија Војводине не би опстала у новој историјској ситуацији, која није нимало налик на оне прошле ситуације? Одговор на ово питање тиче се онога што су Владимир Илић и млади колега поменули: спољнополитичког фактора, дизајна региона који је наддетерминантан, не зависи од нас, често се диктира и спроводи и против наше воље. Дизајн Балканског полуострва, а нарочито јужнословенског простора, који је настао са нестанком Југославије, такав је да видимо низ малих државица и државоликих форми које не постоје нигде у свету. Чак не постоје ни у колонијалној прошлости Африке, Азије и Латинске Америке. Дакле, то су мале државе, разложене по границама и принципу АВНОЈ-а, који, опет, порекло вуче из 19. века и Бакуњинових концепција Балкана, концепција Троцког и касније Стаљина. То је био совјетски модел стварања уједињених република који је преузела Компартија, под утицајем аустромарксизма у Титовој верзији. Тај совјетски модел се распао са Милошевићем код нас, са генералом Туђманом у Хрватској, са Кучаном у Словенији, са Глигоровом у Македонији, са оним путујућим председничким циркусом.

Шта је настало? Настало је више средњих и малих држава, филателистичких држава, микродржава по принципу одрживости и неодрживости. Шта су то одрживе државе? Одрживе су оне државе које по неком дизајнерском плану величине и економске снаге могу да удовоље потребама сопственог опстанка, а неодрживе оне где се диктира неодрживост у оквиру стратегије контролисаног хаоса, које не могу а да не буду клијенти. Зато се, када је реч о Србији, поставља питање да ли смо заиста независни или смо клијентелистичка држава, дубоко зависна, и да ли у принципу можемо да будемо независни док се такозвани Т1 (транзит, пролаз – Кардељева идеја пролаза кроз Југославију) не заврши. Да ли ће се он завршити распадом бинарне заједнице Србије са Црном Гором (дуалне федерације, како ју је назвао Миодраг Јовичић), ампутацијом Косова и неком врстом одвајања Војводине, можда јужне Србије, Санџака итд? Или је тај процес Т1 неопозиво завршен и цементиран са геополитичким интересним аранжманом који је диктирала англосаксонска политика у Дејтону? Да ли је тај процес завршен или није? Ја судим да је незавршен, и то се најбоље види на примеру расправе о Косову и оног фамозног "стандарди пре статуса", али исто тако и на неодређеном и неодредљивом односу Србије и Црне Горе и односу Србије према Републици Српској. Српски простор, који је историјски простор старији од ове генерације, стар најмање хиљаду и по година, јесте атомизован. Док су Словенија и Хрватска направиле чисте националне државе, Србија је остала мултинационална, мултиконфесионална, мултиетничка. Према неолибералним критеријумима, она би требало да буде шампион или узор. Међутим, у њој су, изгледа, највећи проблеми. Јер та сецесионистичка

инерција на овом простору, који је резидуалан, није престала, и у том светлу би морало да се посматра и ово о чему причамо везано за Војводину и њен статус (...)